

Bogumiła Warząchowska

"Biblioteki szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy. Uwarunkowania i wybrane zagadnienia", T. 1, "Konteksty i uwarunkowania", pod red. Z. Gębołysia, Katowice 2010... : [recenzja]

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy 2/2, 112-119

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bibliografia

- bibliosfera.net* [online]. 2010 [dostęp: 2010-07-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://bibliosfera.net/>.
- Lityński K. (2010), *Czym jest bibliosfera?* W: *bibliosfera.net* [online]. 2010 [dostęp: 2010-07-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://bibliosfera.net/blog/dev/1/czym-jest-bibliosfera/>.
- Czym jest bookmarklet?* W: *bibliosfera.net* [online]. 2010 [dostęp: 2010-07-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://bibliosfera.net/bookmarklet/>.
- Facebook [online]. 2010 [dostęp: 2010-07-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.facebook.com/>.

Bogumiła Warząchowska
Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego

Biblioteki szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy. Uwarunkowania i wybrane zagadnienia. T. 1. Konteksty i uwarunkowania / pod red. Z. Gębołyśia. – Katowice : STUDIO NOA; Uniwersytet Śląski, 2010. – 213 s. – ISBN 978-83-60071-44-1.

Biblioteki szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy. Uwarunkowania i wybrane zagadnienia. T. 2. Narzędzia i formy funkcjonowania / pod red. I. Sochy. – Katowice : STUDIO NOA ; Uniwersytet Śląski, 2010. – 171 s. – ISBN 978-83-60071-44-2.

Publikacja *Biblioteki szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy. Uwarunkowania i wybrane zagadnienia* składa się z dwóch tomów. Mimo oddzielnych, pozornie odrębnych pozycji, praca tworzy integralną całość i dlatego należy omówić je łącznie. Monografia jest bezpośrednio adresowana do słuchaczy studiów podyplomowych *Technologie informacyjne w bibliotekach społeczeństwa wiedzy*, a pośrednio do pracowników naukowych i studentów *informacji naukowej i bibliotekoznawstwa*. Może służyć również bibliotekarzom bibliotek szkół wyższych, zainteresowanym nowoczesnym zarządzaniem i technologiami informacyjnymi jako podręcznik sprawnego funkcjonowania bibliotek akademickich w społeczeństwie wiedzy.

W pierwszym tomie *Konteksty i uwarunkowania* pod redakcją Zdzisława Gębołysia, znalazło się siedem opracowań oscylujących wokół zagadnień funkcjonowania społeczeństwa wiedzy w aspekcie bibliotek uczelnianych. Zebrany materiał inspiruje do refleksji nad strategią bibliotek w czasach, które niosą ze sobą kolejne wyzwania i przeobrażenia.

Rozdział pierwszy, *Biblioteki szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy*, opracowany przez Irenę Sochę jest zarazem rozbudowanym wstępem do całego tomu. Wprowadza on w problematykę bibliotek naukowych, które w ostatnim czasie stawiają czoła kolejnym wyzwaniom nie tylko w połączeniu z nowymi technologiami informacyjnymi i digitalizacją zbiorów, ale z koniecznością tworzenia funkcjonalnych konsorcjów, pozyskiwania środków finansowych oraz reorganizacją przestrzeni niezbędnej przy rozwiązywaniu nowych zadań stawianych bibliotekom. Tradycyjne księżnice naukowe przekształcane są w systemy biblioteczno-informacyjne, a w konsekwencji zarządzają zasobami wiedzy i tworzą dostęp do informacji w społeczeństwie wiedzy. Społeczeństwo to wymaga stałego samokształcenia zarówno w zakresie technologii informacyjnych, jak również wiedzy dziedzinowej, a także umiejętności korzystania z całego systemu wiedzy, aby podejmowane działania były bardziej skuteczne. Jednym z warunków realizowanych przez biblioteki społeczeństwa wiedzy jest określenie modelu adresata, który mógłby uczestniczyć w nowoczesnym społeczeństwie, a także modelu wzajemnych relacji biblioteka – użytkownik. Biblioteki tym skuteczniej funkcjonują i lepiej realizują swoje cele i zadania im bardziej otwarte są na wzajemną współpracę.

Komunikacja w społeczeństwie wiedzy to temat podjęty przez Katarzynę Tałuć. Autorka przybliży aparat podstawowych pojęć i definicji dotyczących komunikowania oraz główne teorie dotyczące społeczeństwa wiedzy. Proces komunikowania ulega coraz większej złożoności, wraz z rozwojem nowych technologii, a sama komunikacja ma miejsce wtedy, gdy osoby w niej uczestniczące posługują się znanymi kodami służącymi do tworzenia komunikatów. Autorka zwraca uwagę na ważną rolę psychologicznych i społecznych determinantów komunikowania wśród których wymienia: wiek, płeć, wykształcenie, dostępność odbioru, kontekst odbioru, nawyki korzystania z mediów itp. Podkreśla również cele i zamiary jakie przyświecają nadawcy komunikatów w społeczeństwie wiedzy w stosunku do odbiorcy uczestniczącego w procesie komunikowania. Ważną rolę w społeczeństwie wiedzy odgrywają biblioteki, zwłaszcza te o charakterze naukowym,

które gromadzą, przechowują i udostępniają zbiory, a tym samym wiedzę, współuczestniczą w przetwarzaniu informacji, która nie znajduje się w zasobach biblioteki, dzięki czemu przyczyniają się do wzbogacania własnych zbiorów.

Próby zdefiniowania nauki oraz wyznaczenia jej celów i zadań podjęła się Małgorzata Gwadera w opracowaniu *Nauka w społeczeństwie wiedzy – obieg książki naukowej*. W społeczeństwie wiedzy nauka pełni znaczącą funkcję, gdyż daje odpowiedź na różnorakie pytania, stanowi zatem narzędzie realizacji najwyższych potrzeb ludzkich w wymiarze indywidualnym i społecznym. Za kryteria naukowości można uznać te właściwości wiedzy naukowej, które odróżniają ją od wiedzy innego typu, a cechą wyróżniającą naukę od wiedzy jest przede wszystkim jej metodologia, czyli nauka o metodach stosowanych w nauce. W badaniach naukowych zasadnicze znaczenie mają publikacje naukowe, które autorka podzieliła na publikacje badawcze, przeglądowe, dydaktyczno-naukowe, informacyjne. Jednym z podstawowych elementów organizacji nauki jest rynek publikacji naukowych. W Polsce rynek książki akademickiej i naukowej jest bardzo rozległy i podlega prawom i zmianom zachodzącym w obszarze kultury. Pod względem liczby publikowanych tytułów wydawnictwa uczelniane znajdują się na pierwszym miejscu, natomiast pod względem wielkości nakładów dominują wydawnictwa komercyjne. Jednym z zasadniczych elementów promocji publikacji naukowych są źródła informacji bieżącej i retrospektywnej, a także wystawy, kiermasze i targi, w których biorą udział oficyny prezentując swoją ofertę dzięki katalogom, prospektom, reklamom. Istotna jest również obecność tego typu instytucji na konferencjach, seminariach, sympozjach gromadzących specjalistów z danej dziedziny wiedzy. Znaczną część opracowania poświęcono ponadto miejscu bibliotek akademickich w ogólnym systemie organizacji nauki w Polsce. Biblioteki te koordynują i prowadzą prace badawcze w zakresie *informacji naukowej i bibliotekoznawstwa* oraz dziedzin pokrewnych, a przede wszystkim publikują zgodnie z profilem gromadzenia zbiorów zeszyty naukowe, bibliografie, materiały informacyjno-biblioteczne, biuletyny, raporty, sprawozdania, kroniki.

Szczególne miejsce w systemie komunikacji społecznej zajmują czasopisma elektroniczne. Obecnie większość uczonych poszukiwania informacji rozpoczyna od źródeł elektronicznych, a zwłaszcza dostępnych w sieci czasopism oraz polskich i zagranicznych serwisów e-czasopism. Aneta Drabek w artykule *Czasopisma elektroniczne w komuni-*

kacji naukowej i społecznej, rozpoczyna swoje rozważania od zdefiniowania czym jest czasopismo elektroniczne, jaka jest jego geneza i jakiego można dokonać podziału tych czasopism. Następnie przedstawiono wady i zalety tych czasopism. Do największych zalet czasopism elektronicznych należy szybkość publikacji i aktualizacja danych, a także nieograniczony dostęp do informacji bez względu na miejsce i czas korzystania. Wadą natomiast jest konieczność dostępu do Internetu i podstawowej znajomości pracy z komputerem oraz brak możliwości zrezygnowania z prenumeraty tradycyjnej, gdyż tylko taka jest warunkiem koniecznym do uzyskania dostępu online. Zaprezentowano również stan wszystkich polskich czasopism elektronicznych z zakresu *informacji naukowej i bibliotekoznawstwa*, z uwzględnieniem serwisu Elektroniczna Biblioteka EBIB, umieszczającego spisy treści kilkudziesięciu czasopism dziedzinowych. Dopełnieniem opracowania jest omówienie dokumentów publikowanych w systemie Open Access, a są to *Open Access Journals* oraz repozytoria gromadzące reprints, prace dyplomowe i raporty z badań naukowych. System ten umożliwi użytkownikom bezpłatne korzystanie z pełnych tekstów artykułów.

Przedmiotem kolejnych rozważań są *Polskie spisy i serwisy bibliograficzne dostępne w Internecie*, opracowane przez Agnieszkę Bajor i Hannę Langer. Autorki w obszernym omówieniu zaprezentowały najważniejsze typy bibliografii, do których należą bieżąca i retrospektywna bibliografia narodowa, bibliografie terytorialne i lokalne, bibliografie zespołów osobowych, bibliografie dziedzin i zagadnień, bibliografie gatunków i rodzajów piśmienniczych. Ze szczególną starannością dokonano analizy kolejnych typów bibliografii, wzbogacając konkretne tytuły o ramy czasowe ukazywania się, wątek historyczny powstania oraz zakres i zasięg prezentowanych tytułów. Imponująca liczba przypisów świadczy o wnikliwej analizie badawczej i rzetelnym opracowaniu materiałów. Cennym uzupełnieniem artykułu jest bogaty zestaw tablic ilustrujących dostęp do poszczególnych typów bibliografii z podaniem źródła dostępu. Należy podkreślić, że tworzenie i informowanie o internetowych bazach bibliograficznych w znacznym stopniu wspiera rozwój nauki, zwłaszcza że nowoczesne technologie są wykorzystywane zarówno w procesie gromadzenia, przechowywania i dostarczania informacji, jak i w prowadzeniu działalności naukowo-badawczej oraz bieżącej pracy informacyjnej wyspecjalizowanych służb bibliotecznych.

Kolejny artykuł A. Drabek przybliży *Indeksy cytowań jako narzędzie diagnozy stanu nauki*. Przedstawiono w nim zamysł i ideę utworzenia indeksów cytowań, które są specyficznym rodzajem baz

danych, gdyż wyszukiwanie potrzebnych informacji wymaga odpowiedniej wiedzy i przygotowania specjalistycznego. Rola indeksów cytowań w społeczeństwie wiedzy gwarantuje najwyższą jakość oferowanych informacji oraz umożliwia sprawne przetwarzanie tych informacji. Bazy tego typu pozwalają na przejście od podstawowych informacji bibliograficznych do bardziej zaawansowanych analiz ukazujących sieć powiązań między poszczególnymi ośrodkami naukowymi. W Polsce natomiast indeksy te wykorzystywane są do ocen parametrycznych, przy zakupie czasopism i baz zagranicznych a to z kolei poprawia jakość kształcenia i udoskonala wyniki badań naukowych.

Tom pierwszy zamyka opracowanie Jolanty Szulc, która przedstawia *Systemy ekspertowe w społeczeństwie wiedzy. Strukturę, zastosowanie, problemy badawcze*. Systemy ekspertowe zalicza się do czwartej generacji systemów informacyjnych, oprócz systemów transakcyjnych, systemów informowania kierownictwa i systemów wspierania decyzji. Gromadzą one bazy danych z informacjami przechowywanymi symbolicznie. Następnie przedstawiono strukturę systemów ekspertowych w postaci obrazowych wykresów i diagramów, a także zaprezentowano bogatą ich typologię. Ważne miejsce w opracowaniu zajęło scharakteryzowanie zastosowania systemów ekspertowych w technice, w dziedzinie wojskowości, w praktyce medycznej, decyzjach finansowo-ekonomicznych, a zwłaszcza w praktyce bibliotecznej i informacji naukowej. Wykorzystanie tych systemów pozwala na zwiększenie wydajności pracy, polepszenie jakości wytwarzanych produktów oraz na zmniejszenie kosztów produkcji, dzięki czemu możliwe jest szersze zainteresowanie i wzrost znaczenia systemów ekspertowych w praktyce.

Drugi tom *Narzędzia i formy funkcjonowania* pod redakcją I. Sochy tworzy pięć artykułów. Tom ten rozpoczyna praca Z. Gębołysia omawiająca *Zarządzanie strategiczne w bibliotekach szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy*. Istotą zarządzania strategicznego jest teoretyczno-praktyczne posługiwanie się wypracowanymi modelami badawczymi, wykorzystujące własne metody, techniki i procedury. Model zarządzania strategicznego w bibliotece szkoły wyższej tworzy misja biblioteki, analiza strategiczna i implementacja strategii. Nieodłączną funkcją zarządzania strategicznego jest kontrola strategiczna, a podstawowym jej narzędziem jest metoda analizy strategicznej. Kontrola ta może przyjąć formę controllingu strategicznego, polegającego na stałej lub okresowej ewidencji stanu zasobu biblioteki oraz ocenie nałożonych na nią zadań. Całość opracowania uzupełnia

aneks z licznymi przykładami misji, wizji biblioteki szkoły wyższej oraz z kilkunastoma tabelami ukazującymi metody zarządzania strategicznego w tych instytucjach.

Renata Frączek i Izabela Swoboda opracowały *Wpływ nowych technologii na przemiany pracy współczesnych bibliotek szkół wyższych*. W bibliotekach uczelnianych podobnie jak w wielu instytucjach współczesnego świata nowe technologie wpłynęły na wiele obszarów struktury organizacyjnej tych placówek. Wszelkie usprawnienia stanowisk pracy, udoskonalenia metod zarządzania nakierowane są na potencjalnego odbiorcę czyli użytkownika. Tworzone są nowe działy, a w nich nowe stanowiska pracy dla bibliotekarzy systemowych, dziedzinowych, przedstawicieli konsorcjów, specjalistów sieciowych zasobów informacyjnych. Coraz częściej współczesne biblioteki akademickie dysponują skutecznymi i atrakcyjnymi narzędziami służącymi pozyskiwaniu, rozpowszechnianiu i udostępnianiu informacji. Biblioteki uczelniane realizują także uniwersalne usługi informacyjne poprzez: działalność informacyjną o zasobach własnych i innych ośrodków polskich i zagranicznych; działalność dokumentacyjną, szczególnie w zakresie dorobku naukowego pracowników uczelni i tworzonych baz w bibliotece; działalność edukacyjną obejmującą szkolenia użytkowników. W sposób przemyślany i modelowy łączy się ideę biblioteki tradycyjnej, korzystając z jej wielowiekowych i bogatych zasobów, z nowoczesnością o najwyższych standardach wyposażenia bibliotek cyfrowych. Dzięki nowym technologiom tandem nowoczesności i tradycjonalizmu zapewnia efektywną obsługę użytkownikom bibliotek akademickich.

Kolejny artykuł *Wyszukiwanie informacji w Internecie jako narzędzie rozwoju społeczeństwa wiedzy* Arkadiusza Pulikowskiego uświadamia, że znaczna część informacji udostępnianych w Internecie staje się dla większej części społeczeństwa naturalnym środowiskiem informacyjnym. W tej sytuacji ważna staje się umiejętność dokonywania oceny wartości dokumentów, a tym samym wzrasta rola narzędzi wyszukiwawczych pozwalających sprawnie dotrzeć do zgromadzonej w sieci wiedzy. Pomocą w krytycznej ocenie dokumentów służą dwa podstawowe kryteria jakimi są użyteczność i wiarygodność. W obrębie użyteczności kryterium szczegółowe to zawartość i aktualność informacji; natomiast kryteria szczegółowe wiarygodności to: autorstwo, cel, obiektywność i poprawność informacji. Sukcesem w korzystaniu z zasobów Internetu jest sprawne i maksymalne opanowanie tych umiejętności, a tym samym ilość i jakość pozyskanych informacji.

Alternatywne źródła finansowania bibliotek szkół wyższych (sponsoring, fundraising, lobbying) opracowane przez Z. Gębołysia jest zagadnieniem rzadko poruszonym w środowisku bibliotekarzy szkół wyższych. Zmniejszanie funduszy na naukę, a tym samym na funkcjonowanie bibliotek akademickich, sprawia, że placówki te starają się służyć środowisku naukowemu w zakresie najwyższych kompetencji szukając równocześnie alternatywnych źródeł finansowania. Cechą charakterystyczną sponsoringu, fundraisingu i lobbyingu jest dążenie do uzyskania różnych korzyści dla bibliotek, które przejawiają się poprzez: wspomaganie finansowe, mecenat, patronat, dotacje, fundacje, subwencje, ulgi, datki, pożyczki. Wszystkie te działania są ważnym przedsięwzięciem organizacyjnym, wymagającym dogłębnego przemyślenia, starannego przygotowania i solidnego wdrożenia. W opracowaniu zwrócono uwagę na podstawy prawne sponsoringu, fundraisingu i lobbyingu, jako warunku koniecznego w ramach obowiązującego prawa. Skuteczność dobrej współpracy pomiędzy bibliotekami i instytucjami pomocowymi jest usankcjonowana stosownymi umowami. Dla usprawnienia korzystania z alternatywnych źródeł finansowania na końcu artykułu zamieszczono aktualne podstawy prawne oraz wzory umów sponsoringowych.

Tom drugi zamyka artykuł Z. Gębołysia *Etyka biblioteczna i informacyjna w społeczeństwie wiedzy*. Etykę biblioteczną tworzy zbiór standardów moralnych niepisanych, a także utrwalonych w postaci dokumentu, przedstawionych w formie kodeksu etycznego. Etyka biblioteczna określana jest jako zespół wymogów i norm stawianych bibliotekarzom, a odnoszących się do sfery ich obowiązków zawodowych. Tak jak w każdym zawodzie również w profesji bibliotekarza, aby dobrze służyć użytkownikom, należy być wiernym standardom etycznym, które autor przedstawił w sposób następujący: konfidențialność, sprzeciw wobec cenzury w bibliotece, zakaz stronniczości i prywaty, ochrona wolności intelektualnej, etyka kierowania biblioteką oraz profesjonalizm usług bibliotecznych. Końcowe wywody autora dotyczą etyki komunikowania się w bibliotece, na które składają się werbalne i niewerbalne formy komunikowania. Całość opracowania zamyka omówienie kodeksu etycznego biblioteki szkoły wyższej.

Prezentowana publikacja stanowi niezwykle cenne kompendium poświęcone roli i znaczeniu bibliotek szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy. Zsyntetyzowany ładunek informacji przedstawiony na jej łamach jak dotąd nie doczekał się szerszego kompleksowego opracowania. Wiele danych o podobnej tematyce można było uzyskać w formie

artykułów rozproszonych w różnych czasopismach lub usłyszeć podczas konferencji. Nie są to jednak źródła ukazujące w pełni problematykę funkcjonowania bibliotek szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy. Dobrze się złożyło, że autorzy poszczególnych artykułów, oprócz bogatej bibliografii załącznikowej w większości przypadków zamieścili aneksy oraz tabele, wykresy i rysunki obrazujące omawiane zagadnienia. Różnorodność wykorzystanych źródeł informacji i ich wnikliwa synteza sprawiły, że autorzy przedstawiając pokaźny materiał zachowali przejrzystość wyводу i przystępną formę przekazu zwłaszcza, że praca kierowana jest do słuchaczy wspominanych już studiów podypłomowych, których przygotowanie przed rozpoczęciem studiów do tego typu treści jest zróżnicowane. Publikacja ta oferuje pracownikom naukowym i studentom nowe spojrzenie na sens funkcjonowania biblioteki akademickiej w środowisku uczelnianym, a absolwentom wymienionych studiów pozwoli lepiej zrozumieć fenomen biblioteki szkoły wyższej i jego odniesienie do społeczeństwa wiedzy.